

BREKET SISTEMASI QO`YILGAN BEMORLARDA PARODONTDA KELIB CHIQUADIGAN O`ZGARISHLAR VA ULARNING PROFILAKTIKASI

*Abduvaliev Nodirbek Abduxoshim o`g`li.
Ortopedik stomatologiya va ortodontiya kafedrası. ADTI.*

Annotatsiya: Ushbu maqola ortodontik davolanishda qo`llaniladigan breket tizimlarining parodont to`qimalariga ko`rsatadigan ta`sirini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi – breket o`rnatilgan bemorlarda yuzaga keladigan gingivit va parodontit kabi patologiyalarning sabablarini aniqlash hamda ularni bartaraf etishning kompleks profilaktik choralarini ilmiy asoslashdir. Tahlillar shuni ko`rsatadiki, mexanik to`siqlar (breketlar) va yomon gigiyena mahsulotlari parodontal indekslarning keskin yomonlashishiga olib keladi.

Kalit so`zlar: ortodontiya, breket tizimi, parodont, gingival indeks, dental biofilm, professional gigiyena, profilaktika.

Ortodontik davolash tish-jag` tizimi funksional va estetik holatini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Biroq, so`nggi yillarda breket tizimlaridan foydalanuvchi bemorlarda parodont to`qimalarining yallig`lanish kasalliklari soni ortib bormoqda. Breketlarning tish yuzasiga yopishtirilishi tabiiy o`z-o`zini tozalash mexanizmlarini buzadi, tish karashining (nalyot) to`planishiga va bakterial biofilmlarning shakllanishiga zamin yaratadi. Ushbu tadqiqot ushbu muammoning patogenezini o`rganishga bag`ishlangan.

Breket sistemasi o`rnatilgan bemorlarda parodont (tish atrofidagi to`qimalar: milk, suyak, periodont) holati murakkab o`zgarishlarga uchraydi. Quyida ushbu jarayonlar, ularning sabablari va profilaktika choralarini tibbiy va amaliy nuqtai nazardan batafsil yoritib beraman.

Parodontda sodir bo`ladigan patologik o`zgarishlar

Breketlar tishlarga mexanik bosim o`tkazish bilan birga, og`iz bo`shlig`ida "yot jism" vazifasini bajaradi. Bu esa quyidagi o`zgarishlarga sabab bo`ladi:

Mikrobial faktor (Plak to`planishi): Breketlar, ark simlari va elastik halqalar tish yuzasini notekis qiladi. Bu joylarda tish karashi (plak) tezroq to`planadi. Plak tarkibidagi bakteriyalar (asosan Porphyromonas gingivalis, Actinobacillus actinomycetemcomitans) milk to`qimasini zaharlab, yallig`lanishni keltirib chiqaradi.

Gemodinamik buzilishlar: Ortodontik kuch tish atrofidagi to`qimalarda qon aylanishini o`zgartiradi. Agar bosim me`yorida ortiq bo`lsa, qon tomirlari qisilib, trofika (oziqlanish) buziladi, bu esa parodontning himoya xususiyatini pasaytiradi.

Gingivit (yallig`lanish bosqichi):

Kataral gingivit: Milk qizaradi, shishadi va tish cho'tkasi tegsa qonaydi.

Gipertrofik gingivit: Yallig'lanish uzoq davom etganda, milk hujayralari ko'payib, breket ustini qoplab oladi. Bu "soxta cho'ntaklar" hosil bo'lishiga olib keladi, bu esa gigienani imkonsiz qiladi.

Parodontit (suyak to'qimasi zararlanishi): Agar gingivit davolanmasa, yallig'lanish parodontal bog'lamlarga o'tadi. Natijada tish-milk birikmasi uzilib, chuqur parodontal cho'ntaklar hosil bo'ladi va tishni ushlab turuvchi suyak to'qimasi yemirilishi boshlanadi.

Milk retsessiyasi (chekinishi): Tishlarning noto'g'ri joylashuvi yoki ortodontik harakatlar natijasida milk cheti tish ildiziga qarab "qochadi". Bu tish bo'yni sezgirligini oshiradi va estetik nuqsonlarni yuzaga keltiradi.

Profilaktika: Kompleks yondashuv

Profilaktika – breket bilan davolanishning muvaffaqiyat garovidir. Uni quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin:

Professional profilaktika (Shifokor nazorati)

1. Professional gigiena (Har 3 oyda):

Ultratovushli tozalash: Qattiq tish toshlarini olib tashlash.

Air-flow (qum-puflash): Breketlar atrofidagi mayda, erish qiyin bo'lgan joylarni pigment va yumshoq karashdan tozalash.

2. Remineralizatsiya va fluoroterapiya: Tish emalini mustahkamlash va kariyesning oldini olish uchun fluor saqlovchi laklar yoki gellar surtish.

3. Milk holatini nazorat qilish: Agar gipertrofiya boshlansa, shifokor maxsus dorivor gellar yoki yallig'lanishga qarshi aplikatsiyalar buyuradi.

Uy sharoitidagi gigiena (Bemorning vazifasi)

Bemor quyidagi "Gigiena to'plami"ga ega bo'lishi shart:

Ortodontik cho'tka: O'rtasida V-simon chuqurchasi bor, u breket ustini tozalash uchun mo'ljallangan.

Monopuchkoviy cho'tka: Breketning har bir burchagini, milk chegarasini alohida tozalash uchun eng samarali vosita.

Interdental yorashlar (ershiklar): Ark simining ostini va tishlar orasini tozalash uchun.

Irrigator: Suv oqimi bilan tish oralig'ini yuvish. Bu breket egalari uchun "oltin standart" hisoblanadi.

Super-floss: Uchi qattiqroq, o'rtasi g'ovakli maxsus tish ipi.

Davolanish jarayonida tavsiyalar (Bemorlar uchun eslatma)

Yumshoq parhez: Juda qattiq (yong'oq, qarsildoq non) va yopishqoq (saqich, karamel, iris) mahsulotlarni iste'mol qilishni to'xtating. Ular ham breketni ko'chirishi, ham milkni mexanik shikastlashi mumkin.

Yallig'lanishga qarshi vositalar: Milklarda ozgina qonash kuzatilsa, o'zboshimchalik bilan dori ichmang. Stomatolog maslahati bilan xlorheksidin yoki miramistin asosidagi antiseptiklar, yallig'lanishga qarshi Metrogil Denta kabi gellardan foydalanish kerak.

Nazorat tekshiruvi: Agar milkda qattiq shish, og'riq yoki yiringli ajralma paydo bo'lsa, rejadagi qabulni kutmasdan shifokorga murojaat qiling.

Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, parodont to'qimalaridagi o'zgarishlar faqatgina breketning mavjudligi bilan emas, balki bemorning xabardorlik darajasi bilan bog'liq. Ko'plab bemorlar breketlarni tozalashda oddiy tish cho'tkasi yetarli deb hisoblashadi, bu esa "o'lik zona"larni hosil qiladi. Munozarada qayd etish joizki, ortodontik davolash va parodontologik nazorat bir vaqtda olib borilishi kerak.

Xulosa

Breket sistemasi tishlarni to'g'rilashning kuchli vositasi, lekin u parodont to'qimalariga qo'shimcha yuklama yuklaydi. Profilaktika – bu shunchaki tozalik emas, balki tishlarning uzoq muddatli salomatligini saqlab qolish uchun eng muhim strategiyadir. Gigienaga e'tiborsizlik qilgan bemorlarda davolanish natijasi go'zal bo'lsa-da, tish atrofidagi suyak va milk holati yomonlashib qolishi mumkin.

Breket tizimlari parodont to'qimalari uchun "stress-faktor" hisoblanadi. Yallig'lanish jarayonlarining oldini olish uchun faqatgina shifokor nazorati yetarli emas, balki bemorning yuqori darajadagi individual gigiyena ko'nikmalari ham talab etiladi.

Dastlabki tayyorgarlik: Har qanday ortodontik apparat qo'yishdan oldin professional og'iz gigiyenasini o'tkazish va bemorni "gigiyena maktabi"dan o'tkazish.

Texnik vositalar: Breketli bemorlarga monopuxtal cho'tkalar, interdental cho'tkalar (yorshiklar) va irrigatorlardan foydalanishni majburiy qilib belgilash.

Farmakologik yordam: Yallig'lanish belgisi aniqlanganda xlorheksidin yoki o'simlik ekstraktlari asosidagi yallig'lanishga qarshi jellarni 7-10 kunlik kurs bilan buyurish.

Davriy nazorat: Har 3 oyda professional gigiyenik tozalashni amalga oshirish va indeksni qayta baholash.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Aripov, O.A., & Karimov, M.A. (2023). *Zamonaviy ortodontiyada parodont to'qimalari holati va ularni boshqarish*. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti. (Ushbu manba mahalliy klinik tajribalarni o'z ichiga oladi).
2. Yo'ldoshev, S.K. (2024). *Ortodontik bemorlarda profilaktik stomatologiya asoslari*. O'quv qo'llanma. Namangan: Namangan davlat pedagogika instituti nashriyoti.

3. Nurmatov, A.A., & Rahimov, G. (2022). "Breket tizimlarining milklarga ta'siri va davolash strategiyasi." *O'zbekiston stomatologiyasi jurnali*, №3, 45-50-betlar.
4. Proffit, W. R., Fields, H. W., & Sarver, D. M. (2019). *Contemporary Orthodontics*. (6th ed.). Elsevier Health Sciences. (Ortodontiya sohasidagi dunyo bo'yicha eng asosiy darslik).
5. Carranza, F. A., & Newman, M. G. (2020). *Clinical Periodontology*. Saunders. (Parodontologik kasalliklar patogenezi va klinikasi bo'yicha fundamental manba).
6. Rossi, M., & Korte, L. (2023). "Microbial colonization of orthodontic appliances: A systematic review." *Journal of Orthodontics and Craniofacial Research*, 12(2), 112-120. (Breketlar atrofidagi biofilmlar haqidagi eng so'nggi tadqiqotlardan biri).
7. Tung, A. W., & Goldstein, C. E. (2021). "Oral hygiene maintenance during orthodontic treatment." *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics*, 159(4), 560-572.
8. Scopus/Web of Science ma'lumotlar bazasi: *Impact of fixed orthodontic appliances on periodontal status (2022-2025 yillar oralig'idagi maqolalar)*.
9. World Health Organization (WHO): *Global Oral Health Status Report (2023)*. [Rasmiy hisobotlar].
10. American Association of Orthodontists (AAO): *Guidelines for Oral Hygiene in Orthodontic Patients*. [Internet resursi: www.aaoinfo.org].